

ארצות הגליל

כרך מספר 1

יוצא לאור מטעם
המרכז לחקר תרבויות וקהילות בגליל
המכללה האקדמית צפת

© כל הזכויות שמורות להמרכז לחקר תרבויות וקהילות בגליל
והמכללה האקדמית צפת

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתינתן מראש ובכתב.

נדפס בישראל תשפ"ב – 2022

סידור, עימוד, לוחות והדפסה:
א. אורן הפקות דפוס בע"מ, שד' רוטשילד 109, תל אביב

ארצות הגליל

אופירה גראוויס קובלסקי

"שתיים הן ארצות הגליל, הגליל העליון והגליל התחתון, ופניקיי וסוריה סוגרות עליו. גבולותיו המערביים: עכו ותחומה והר הכרמל, אשר היה שייך לפנים לגליל ועכשיו הוא שייך לצור; בקרבת הכרמל שוכנת גבע, 'עיר הפרשים', הקרויה כך על שם הפרשים ששחרר הורדוס המלך ושהתיישבו בעיר זו. בדרום גובל הגליל עם שומרון ותחום בית שאן, עד מימי ירדן. במזרח גובל הגליל עם שטחי סוסיתא, גדר והגולן, קו הגבול של ממלכת אגריפס. בצד צפון מציינים את גבולו צור והאזור השייך לה. הגליל הנקרא התחתון נמשך באורכו מטבריה ועד כבול, הסמוכה לעכו שעל החוף, ורוחבו מהכפר השוכן במישור הגדול הנקרא כסלות עד באר שבע. בנקודה זו מתחיל הגליל העליון, הנמשך ברוחבו עד פקיעין, היא קצה גבול ארץ הצורים, ואורכו מגיע מכפר תלה הסמוך לירדן ועד מרות."¹

כתב העת ארצות הגליל הינו כתב עת דיגיטלי רב תחומי בעברית שמטרתו לתת ביטוי למחקרים מכל תחומי הדעת במדעי החברה והרוח. ייחודו של כתב העת בכך שהמכנה המשותף לכל הפרסומים יהיה נעוץ בקשר של מחקרים אלו למרחב הגיאוגרפי בארץ ישראל המוגדר הגליל. על מהות וגבולות המרחב המוגדר גליל עמדו הקדמונים. אחד הבולטים שבהם היה יוסף בן מתתיהו הידוע גם בשם יוספוס פלביוס.²

- 1 יוסף בן מתתיהו, מלחמות היהודים ג, 40-35; מהדורת Niese, עמ' 378-379; התרגום מספרו של אהרון אופנהיימר, הגליל בתקופת המשנה, מרכז שז"ר (תשנ"א), עמ' 12. (ההתייחסות לתרגום זה נבעה מהשימוש שנעשה בתרגום בביטוי 'ארצות הגליל').
- 2 דוד פלוסר, יוספוס פלביוס, הוצאת משרד הביטחון האוניברסיטה המשודרת, 1985.

הגדרתו של יוסף בן מתתיהו המצוטטת לעיל היא שנתנה לכתב העת את שמו, עדותו מצביעה על מורכבותו של המרחב בו עוסק כתב העת. השימוש שעשה בן מתתיהו במושג 'ארץ' מציג התייחסות לשטח/מקום בעל גבולות מוגדרים. מאידך הוא התייחס למקום הספציפי – הגליל, בריבוי, נתון המצביע על כך כי הגליל מורכב ממספר אזורים – ארצות ואינו שטח מונוליתי במבנה הגיאוגרפי שלו. עוד הוא הבהיר כי בתקופתו מדובר היה בשתי יחידות גיאוגרפיות-ארצות, השונות זו מזו במאפיינים הטופוגרפיים, אולם בעבר השתייכו לגליל יחידות/ארצות גיאוגרפיות נוספות.

עדותו מצביעה על שני מאפיינים מרכזיים בהגדרת גבולות מרחב הגליל. האחד: השטח המוגדר גליל מאופיין במגוון טופוגרפי יוצא דופן, בכלל זה הרים גבוהים ונמוכים, רמות, עמקים, שפלות וכו'. מרחבים טופוגרפיים אלו מובחנים לפחות כשני אזורים בעלי אופי טופוגרפי שונה זה מזה, והמוגדרים גליל עליון וגליל תחתון. המאפיין השני של המרחב המוגדר גליל מצביע על כך כי גבולות המרחב הגלילי היו גמישים. הגבולות השתנו לפרקים ונקבעו מעת לעת כתוצאה משינויים פוליטיים במזרח התיכון. כל זאת ללא קשר למאפיינים טופוגרפיים או למאפייני המרחב האנושי-תרבותי. כך, עכו והרי הכרמל על חוף הים התיכון היו חלק מהגדרת המרחב גליל, ומסיבות פוליטיות בתקופתו של בן מתתיהו הם נגרעו מהגדרת המרחב המוגדר גליל והשתייכו למרחב המוגדר של צור.

הגדרת גבולות המרחב הגיאוגרפי אליו מתייחס כתב העת היו ועודם הנושא בו אנו מתחבטים כפי שהתחבטו בו הקדמונים. דבריו של בן מתתיהו, על גבולות הגליל שהשתנו, נתנו לנו את הגושפנקא להשאיר את נושא הגבולות עמום. עמימות זו נועדה לאתגר חוקרים. לבחון את השאלה בהקשרים שונים, בתקופות שונות ועוד. אנו מזמינים חוקרים. ות מדיסציפלינות שונות להתייחס לשאלה זאת כמו גם לשאלות נוספות ולהציג את מסקנותיהם במאמרים מחדשים. מעת לעת נבקש לאתגר את החוקרים. ות בשאלות נוספות שיהוו מוטו לקבצים עתידיים.

היסטוריון יהודי שחי במאה הראשונה לספירה, היה עד לחורבן בית המקדש השני. היה מראשי המרד הגדול שעבר לצד הרומאי.

הקובץ הראשון שחונך את כתב העת מציג על קצה המזלג את המורכבות של המרחב הגיאוגרפי הגלילי. בקובץ זה השקנו שני מדורים, המרכזי שבהם הוא המדור של מאמרי מחקר. מדור שעתיד להיות לבו של כתב העת ועתיד להציג מחקרים חדשים. בקובץ שלפנינו, במדור מאמרי המחקר מצויים חמישה מאמרים ממספר דיסציפלינות. המאמר הפותח של נדב היידקר, "לידתה של עירייה מעורבת בישראל: המקרה של עכו", עוסק בהיסטוריה פוליטית של רשות מקומית. הקמת עיריית עכו לאחר הקמת המדינה משמשת את החוקר כמקרה בוחן לבחינת היחסים בין שלטון מקומי לשלטון המרכזי, כמו גם בחינת הטקטיקות שבהן השתמשה מפא"י במאבקה ביריבים פוליטיים במגזר הערבי. המאמר השני של ראובן גפני, "הילולת הפסח של 'הצדיק הלבן': למקורה ולמשמעותה של מסורת צפתית שנשכחה", עוסק בפרקטיקה דתית מסורתית יהודית שהתפתחה בבית הכנסת הצפתי הידוע בשם 'הצדיק הלבן'. המאמר השלישי של אלון דויטש, "הגליל בבשורה על פי מתי כזירה גיאוגרפית-כריסטולוגית", עוסק בתיאולוגיה הנוצרית, ומציג את חשיבותו של הגליל בתיאולוגיה של מתי, כפי שזו באה לידי ביטוי בהצגתו כאזור שבו מתגלה זהותו המשיחית ואלוהותו של ישו. המאמר הרביעי של עידו זלקוביץ ויחיאל לימור, "הגליל הוא לא עליון: ייצוג הגליל על בולי מדינת ישראל", עוסק ביחס הממשל של מדינת ישראל לגליל כפי שמשקף הנושא בבולים שהונפקו על ידי מדינת ישראל. המאמר האחרון במדור זה של ינון שבטיאל, עומר זידאן ואורן זינגבוים, "המנהרה ההתקפית הערבית בצפת במלחמת העצמאות", עוסק בממצא ארכיאולוגי מתקופת מלחמת העצמאות 1948. כותבי המאמר השתמשו במתודה מחקרית ייחודית של השוואת הממצא הארכיאולוגי שאותו הם חפרו לא רק לתיעוד כמקובל, אלא גם לעדויות שנגבו על ידי החוקרים עצמם.

המדור השני של כתב העת, ביקורת ספרים נועד להצגת ספרי מחקר שראו אור לאחרונה, ספרים הקשורים לחקר הגליל. בקובץ שלפנינו כתב יחיעם ויץ ביקורת על קובץ המאמרים בעריכת יעל זרובבל ואמיר גולדשטיין על תל-חי, קובץ שיצא לאור בשנת 2020. אנו מתעתדים לפתוח מדורים נוספים בקבצים הבאים במטרה לנצל את היכולות שהפלטפורמה הדיגיטלית מאפשרת.